

ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕΣ ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ

«Η αναρχία των φωτοσκιάσεων της καθημερινότητας.»

Λούκατς

Η θεωρία κηρύσσει μια πλουραλιστική επιστημολογία που συντίθεται από «πολλές διαφορετικές απόψεις, με την καθεμία να διαθέτει περίπου την ίδια ισχύ γενικότητας με τις άλλες». Κατ' αυτήν η πρόοδος, τέχνη της («κυκλοφορίας σε δρόμους και ίνες»), τέχνη των μεταφορών και των αρμών, είναι «διασταύρωση», «συνύφανση». Σχετίζεται με την ιδιοσυστασία, οδηγώντας σε «μια φιλοσοφία της επικοινωνίας χωρίς υπόσταση, δηλαδή χωρίς σταθερό πλαίσιο, χωρίς σύστημα αναφοράς».¹

Η ορθολογική τεχνική όμως είναι λιγότερο πρόθυμη να βγάλει απ' τη μέση τον δογματισμό. Αντιστέκεται στις αλληλοπαρεμβολές που δημιουργούν σκιερότητα και αμφισημία στους σχεδιασμούς, στις εκθέσεις επί χάρτου. Έχει το δικό της παιχνίδι: την αναγνωσιμότητα και τη διάκριση των λειτουργιών, στη σελίδα όπου θα τις γράψει πλάι πλάι, τη μία μετά την άλλη, ώστε να μπορέσει ύστερα να ξεπατικώσει αυτό τον πίνακα στο έδαφος ή στις προσόψεις των κτιρίων, σε πόλεις ή μηχανές.

Αναγνωσιμότητα των λειτουργικών σχέσεων μεταξύ

στοιχείων και αναπαραγωγή του μοντέλου σε μεγεθύνσεις και ανάγλυφα είναι οι δύο τελεστικές αρχές της τεχνικής. Βέβαια, έχουν πάρει έναν ατέρμονα δρόμο περίτεχνης πολυπλοκότητας σε αντιστοιχία με τη διαφοροποίηση της ζήτησης, που κι εκείνη άλλωστε περιλαμβάνεται στο σύστημα, καταγράφεται σε δελτία και κατανέμεται αναλυτικά σ' έναν χώρο, η ουσία του οποίου είναι (ακόμα και στο κομπιούτερ)² να αποτελεί ένα αναγνώσιμο τεχνούργημα, ένα αντικείμενο προσφερόμενο απ' άκρου εις άκρον στις διαδρομές ενός ασάλευτου ματιού. Παράξενος χιασμός: η θεωρία κατευθύνεται προς την απροσδιοριστία, ενώ η τεχνολογία προς τη λειτουργιστική διάκριση, έτσι δε μετασχηματίζει τα πάντα, και μετασχηματίζεται και η ίδια. Θαρρείς και η μία ακολουθεί με διαύγεια τα πολύστροφα μονοπάτια του τυχαίου και της μεταφοράς,³ ενώ η άλλη αγωνίζεται μετά μανίας να παρουσιάσει ως «φυσικό» τον ωφελμιστικό και λειτουργιστικό νόμο του δικού της του μηχανισμού.

Εδώ μας ενδιαφέρουν τα όσα συμβαίνουν κάτω από την τεχνολογία και διασαλεύουν τη λειτουργία της. Αυτά συνιστούν το όριό της, που έχει μεν εντοπιστεί προ πολλού, αλλά θα πρέπει να του δώσουμε μια άλλη εμβέλεια, διαφορετική από μιας no man's land. Διότι πρόκειται για πραγματικές πρακτικές. Οι επινοητές μηχανικοί γνωρίζουν καλά αυτή την κινητικότητα που διασαλεύει τους λειτουργιστικούς υπολογισμούς (ελιτίστικη μορφή μιας γραφειοκρατικής δομής), και στην οποία δίνουν το όνομα «αντιστάσεις». Δεν μπορεί να μην αντιλαμβάνονται τον πλασματικό χαρακτήρα που ενσταλάζει σε μια τάξη η συνάφειά της με την καθημερινή πραγματικότητα.⁴ Αλλά δεν πρέπει να το ομολογήσουν. Είναι έγκλημα καθοσιώσεως να μιλάς ειρωνικά γι' αυτό το θέμα

στα γραφεία, και ο ένοχος θα καθαιρεθεί. Μη εγγίζετε, έργο τέχνης. Ας αφήσουμε λοιπόν αυτή τη λειτουργιστική ορθολογικότητα στο φούντωμα της ευλαλίας της, της ευφημίας⁵ που είναι σαν παραμένον είδωλο παντού στο λόγο της διοίκησης και της εξουσίας, και ας επιστρέψουμε καλύτερα στη βουή των καθημερινών πρακτικών.

Οι καθημερινές πρακτικές δεν σχηματίζουν πια θύλακες μέσα στην οικονομική κοινωνία. Δεν έχουν καμία σχέση με την περιθωριακότητα στις διάφορες εκφάνσεις της, που δεν θα αργήσει να τις ενσωματώσει η τεχνική οργάνωση για να τις μετατρέψει σε ανταλλακτικά αντικείμενα και σημαίνοντα. Μέσω εκείνων, απεναντίας, μια ακωδικοποίητη διαφορά παρεισδύει στην ευτυχισμένη σχέση που θα ήθελε να έχει το σύστημα με τις τελείες, τη διαχείριση των οποίων απαιτεί να εξασφαλίσει. Δεν είναι μια τοπική, άρα ταξινομήσιμη εξέγερση η δική μας, κάθε άλλο· είναι μια ανατροπή κοινή και βουβή, σχεδόν σαν αναταραχή σ' ένα κοπάδι πρόβατα. Θα επισημάνω δύο μόνο συμπτώματά της: την «πανταχού παρούσα» του τόπου, τα χάσματα στον χρόνο. Εισηγούμαι δηλαδή αφενός ότι οι κοινωνικοί χώροι, όντας διαστρωματωμένοι, δεν μπορούν να αναχθούν περιοριστικά στην ελέγξιμη, κατασκευάσιμη επιφάνειά τους, και αφετέρου ότι ποικίλες μεταπτώσεις επανεισάγουν στον αυστηρά υπολογισμένο χρόνο το άσχεπτο μιας περιστασιακής συνθήκης. Μια μη αναγνωσιμότητα χαρακτηρίζει βάθη στον ίδιο τόπο, τεχνάσματα στη δράση και συμβεβηκότα της ιστορίας. Η γραφή αυτών των ανακλήσεων, ειρωνική και περαστική, χαράζεται σε γκράφιτι, θαρρείς και το ζωγραφισμένο στον τοίχο ποδήλατο, έμβλημα μιας κοινής μεταβίβασης, αποσπάται για να ριχτεί σε απροσδιόριστες διαδρομές.⁶

Διαστρωματωμένοι τόποι

Η διαφορά που προσδιορίζει κάθε τόπο δεν ανήκει στην κατηγορία της συμπαράθεσης, αλλά έχει τη μορφή αλληλεπικαλυπτόμενων στρώσεων. Τα απλωμένα στην ίδια επιφάνεια στοιχεία είναι καταμετρήσιμα· προσφέρονται στην ανάλυση· σχηματίζουν μια χειρίσιμη επιφάνεια. Κάθε πολεοδομική «ανακαίνιση» δεν παύει να προτιμά τον άγραφο χάρτη, για να γράψει πάνω του με τσιμέντο τη σύνθεση που έγινε στο εργαστήριο βάσει διακριτών «αναγκών», στις οποίες καλείται να δώσει λειτουργικές απαντήσεις. Τη δε ανάγκη, πρώτο («υλικό») αυτής της σύνθεσης, την παράγει επίσης το σύστημα, απομονώνοντάς τη. Μονάδα καθαρή σαν αριθμός. Και μάλιστα, η αίσθηση του ανικανοποίητου που προσδιορίζει κάθε ανάγκη απαιτεί και δικαιολογεί εκ των προτέρων την κατασκευή η οποία τη συνδυάζει με άλλες. Λογική της παραγωγής, που από τον 18ο αιώνα και εξής γεννά τον χώρο της, διαλογικό και πρακτικό, εκκινώντας από ορισμένα σημεία συγκέντρωσης – το γραφείο, το εργοστάσιο, την πόλη. Και αρνείται την καίρια σημασία όσων τόπων δεν δημιουργεί η ίδια.

Ωστόσο, κάτω από την καθολική, κατασκευάστρια γραφή της τεχνολογίας, εξακολουθούν να υπάρχουν κάποιιοι σκοτεινοί κι αδιαπέραστοι, πείσμονες τόποι. Οι επαναστάσεις της ιστορίας, οι οικονομικές μεταβολές, οι δημογραφικές προσμείξεις παραμένουν εκεί διαστρωματωμένες, κουνιασμένες στα έθιμα, τις τελετουργίες και τις πρακτικές του χώρου. Οι αναγνώσιμοι λόγοι που τις άρθρωναν άλλοτε έχουν εξαφανιστεί ή δεν έχουν αφήσει στη γλώσσα παρά μονάχα θραύσματα. Ο τόπος αυτός μοιάζει στην επιφάνειά του με κολάζ. Στην πραγματικό-

τητα, είναι πανταχού παρουσία μες στο βάθος. Στοίβαγμα ετερογενών στρωμάτων. Το καθένα, σαν φθαρμένη σελίδα βιβλίου, παραπέμπει σ' έναν διαφορετικό τρόπο εδαφικής ενότητας, κοινωνικοοικονομικής κατανομής, πολιτικών συγκρούσεων και ταυτοποιητικού εκσυμβολισμού.

Το σύνολο, καμωμένο από κομμάτια που δεν ανήκουν στη σύγχρονη εποχή και εξακολουθούν να συνδέονται με ολόκληρες που έχουν πλέον καταρρεύσει, διέπεται από λεπτές, αντισταθμιστικές ισορροπίες, οι οποίες εξασφαλίζουν σιωπηλά τη συμπληρωματικότητα. Απειροελάχιστες κινήσεις, πολύμορφες δραστηριότητες, ομόλογες με τον «χυλό» εκείνο με τον οποίο, κατά τον Ρενέ Τομ, αναπαριστά η φυσική θεωρία το σύμπαν, τον «χυλό ηλεκτρονίων, πρωτονίων, φωτονίων...», όλων αυτών των όντων με ασαφώς προσδιορισμένες ιδιότητες που βρίσκονται σε συνεχή διάδραση». Στη γειτονιά ή στο χωριό, οι κινήσεις αυτές δίνουν την ψευδαίσθηση της «ακινήσιας». Ψευδής αδράνεια. Αόρατη γίνεται τούτη η διεργασία, μαζί με τα παιχνίδια της, μόνο από μία οπτική γωνία: όταν, μέσα στην απόσταση μιας τάξης που έχει «διακριθεί» απ' όλα τα υπόλοιπα, η παρατήρηση συλλαμβάνει αποκλειστικά τη σχέση ανάμεσα σε όσα θέλει να παραγάγει και όσα της αντιστέκονται. Άλλωστε, το χωριό, η γειτονιά, η πολυκατοικία δεν είναι τα μόνα που δίνουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν μαζί τα θραύσματα ετερογενών στρωμάτων. Η παραμικρή φράση της κοινής γλώσσας «πορεύεται» κατά τον ίδιο τρόπο. Η σημασιολογική της ενότητα ποντάρει σε επίσης λεπτές αντισταθμιστικές ισορροπίες, στις οποίες μια συντακτική ή λεξικολογική ανάλυση επιπροσθέτει ένα επιφανειακό πλαίσιο, το πλαίσιο μιας «ελίτ», που εκλαμβάνει τα μοντέλα της ως την πραγματικότητα. Θα ήταν προτιμότερο να επικαλεστούμε

ένα άλλο μοντέλο, ονειρικό αυτή τη φορά (αλλά θεωρητικό, εφόσον διαρθρώνει την πρακτική), εκείνο που αναφέρει ο Φρόυντ με αφορμή την πόλη της Ρώμης, όταν λέει πως οι εποχές της επιβιώνουν όλες στον ίδιο τόπο, άθικτες και ζωογονώντας η μία την άλλη.⁷

Ο τόπος είναι παλίμψηστο. Η επιστημονική ανάλυση γνωρίζει μονάχα το τελευταίο κείμενο· αλλά και πάλι, δεν είναι για εκείνην τίποτε άλλο από το αποτέλεσμα των επιστημολογικών της αποφάσεων, των κριτηρίων και των στόχων της. Δεν είναι αξιοπερίεργο ότι έχουν «πλασματικό» χαρακτήρα όσες επιχειρήσεις σχεδιάζονται σε συνάρτηση με την ανασύσταση αυτή και ότι οφείλουν την (πρόσκαιρη;) επιτυχία τους όχι τόσο στην οξυδέρκειά τους όσο στη δυνατότητά τους να καταπνίγουν την ιδιουσυστασία τούτης της αλληλενέργειας μεταξύ ανομοιογενών δυνάμεων και χρόνων.

Ο ρηγματώδης χρόνος

Άλλο σχήμα της μεταφοράς των σχεδιασμών προς κάτι που δεν καθορίζουν οι ίδιοι: το απρόβλεπτο. Ο χρόνος που περνά, κόβει ή συνδέει (και πολύ πιθανόν χωρίς ποτέ να τον σκεφτεί κανείς) δεν είναι ο προγραμματισμένος χρόνος. Τετριμμένη αλήθεια θα ήταν αυτό, αν δεν τον έβαζαν εντός παρενθέσεων οι προγραμματισμοί προοπτικών, ακόμα και όταν κατασκευάζουν πολλαπλές υποθέσεις. Ο ρηγματώδης χρόνος εμφανίζεται μονάχα σαν τη νύχτα που δημιουργεί («ρήγμα») και κενό στην παραγωγή. Είναι η παραδρομή του συστήματος, και ο διαβολικός αντίπαλός του· είναι όλα όσα επιφορτίζεται να εξορκίσει η ιστοριογραφία, αντικαθιστώντας αυτές τις ασχημοσύνες του άλλου με τη διαφανή οργανικότητα μιας επιστημονικής

σαφήνειας (συσχετίσεις, «αίτια») και αποτελέσματα, σειραϊκές συνέχειες κ.λπ.). Ότι δεν κάνουν οι αναλύσεις προοπτικών, το εξασφαλίζει η ιστοριογραφία, υπακούοντας στο ίδιο (θεμελιώδες) αίτημα: να καλύψει με την παραγωγή ενός (πλασματικού) «ορθού λόγου» την απρέπεια του απροσδιόριστου.

Στην πραγματική ζωή, αυτοί οι κατασκευασμένοι από τον λόγο χρόνοι εμφανίζονται με διακοπές και ανωμαλίες. Ο χρόνος της θεωρίας, καθώς υπόκειται σε «δουλείες» και εξαρτήσεις,⁸ είναι στην πραγματικότητα ένας χρόνος συνδεδεμένος με το απίθανο, τις αποτυχίες, τις εκτροπές από την πορεία, άρα χρόνος μετατοπισμένος από το άλλο του. Είναι το ισοδύναμο εκείνου που κυκλοφορεί στη γλώσσα ως «χρονική μεταφορικότητα».⁹ Χάρη δε σ' ένα περίεργο φαινόμενο, αυτή η σχέση του ελέγξιμου με τα χάσματα και τα αστοχήματα συνιστά ακριβώς τον εκσυμβολισμό, συνάρθρωση εκείνου που συνέχει χωρίς να είναι συνεκτικό, εκείνου που διασυνδέει χωρίς να είναι διανοητό.

Το αστόχημα ή η αποτυχία του ορθού λόγου είναι ακριβώς το τυφλό σημείο που του δίνει πρόσβαση σε μια άλλη διάσταση, σε μια σκέψη, η οποία αρθρώνεται πάνω στο διαφορετικό ως την άπιαστη αναγκαιότητά της. Το συμβολικό είναι αδιαχώριστο από το φιάσκο. Οι καθημερινές πρακτικές, θεμελιωμένες στη σχέση με την ευκαιρία, δηλαδή στον ρηγματώδη χρόνο, θα διασκορπίζονταν έτσι σε όλη τη διάρκεια, στην κατάσταση των ενεργημάτων σκέψης. Θα ήταν μόνιμες χειρονομίες της σκέψης.

Όταν λοιπόν εξαλείφω το απρόβλεπτο ή το πετάω έξω από τον υπολογισμό ως αθέμιτο συμβεβηκός, ως ρήγμα που χαλάει την ορθολογικότητα, σημαίνει ότι απαγορεύω τη δυνατότητα μιας ζωντανής και «μυθικής» πρα-

κτικής της πόλης. Σημαίνει ότι δεν αφήνω στους κατοίκους της παρά μονάχα τα κομμάτια ενός προγραμματισμού φτιαγμένου από την εξουσία του άλλου και αλλοιωμένου από το συμβάν. Ο ρηγματώδης χρόνος είναι εκείνο που εμφανίζεται ως αφήγηση στον πραγματικό λόγο της πόλης: ένας απροσδιόριστος μύθος, ο οποίος αρθρώνεται καλύτερα πάνω στις μεταφορικές πρακτικές και σε διαστρωματωμένους τόπους παρά στην αυτοκρατορία του προφανούς μέσα στη λειτουργιστική τεχνοκρατία.